

Eranko MAMULA, viceadmiral

RATNO ISKUSTVO MORNARICE NOVJ U SVJETLU SAVREMENE KONCEPCIJE ODBRANE NA JADRANU

I na moru se u NOR-u rodio novi tip rata i odbrane. Taj tip rata ima sličnosti sa ratom koji je oduvijek primjenjivao »slabiji«. U tom pogledu on je produžetak i naše sopstvene slobodarske tradicije u vječitoj borbi za opstanak na obalama ove naše strane Jadrana. Ali on je novi tip rata po načinu vođenja, sredstvima koja je koristio, oblicima dejstava koja je primjenjivao. A najviše i prije svega nov po društvenim snagama koje su ga nosile i bile njegov organizator, kao i po krajnjem rezultatu koji je postigao. Nema sumnje da je upravo tip rata i oružane borbe koju je odabrala Komunistička partija Jugoslavije i strateg našeg oslobodilačkog rata drug Tito, obezbijedio konačnu pobjedu.

Savremena koncepcija općenarodne odbrane valorizirala je naše cjelokupno iskustvo iz NOR-a koje ima iza sebe autoritet pobjede, poznat širom svijeta. Odatle mnoge zemlje pokazuju veliki interes za našu koncepciju odbrane. Savremena pomorsko-strategijska misao uočila je među tri najkrupnija nova događaja na pomorskom ratištu da se u obalnim morima javljaju snage najrazličitijeg sastava, tehnike, naoružanja i opreme. Bore se »pred frontom« i u pozadini. Njih se više ne može potući ni u »odlučujućoj bitki« jer je one ne prihvataju. Niti spriječiti »blokadam« jer je ona uvijek toliko široka da ostavlja dovoljno prostora za dejstva ovih snaga.

To su tipične snage odbrane koje organizuju žrtve agresije. Njih ne mogu organizovati napadači. Oni nemaju društveno-političke osnove za organizaciju takvih snaga i vođenje tog tipa rata. Niti su ove snage svojom tehnikom, naoružanjem i opremom u stanju ponijeti i prenijeti agresiju na druge zemlje, njihove obale i more. Po svom karakteru one su predodređene strategijski za odbrambeni rat, a društveno-politički za pravedan rat. Mi smo takove snage imali razvijene u NOR-u u našem obalnom moru, na obali i otocima.

Iako naša savremena koncepcija odbrane uključuje respektivne moderno naoružane i opremljene pomorske snage velike udarne moći, koje se ne mogu ubrojati u vrstu snaga o kojima je riječ, ali one nadograđuju te snage, daju im udarnu pesnicu, stvaraju im uvjete za još uspješnija dejstva nego što one to mogu same učiniti i čine sa njima jednu koncepcijsku cjelinu. Organiziranoj zemlji, koja blagovremeno priprema svoju odbranu to je moguće, što je oslobodilačkom pokretu mnoge teže, osim izuzetno. Gledano sa stanovišta krupnih pomorskih snaga i strategije velikih mornarica to je sve zajedno »mali rat« u obalnim morima, koji kao pojava ima strategijski značaj, veći nego mnogo krupnije obalske pomorske snage klasično organizovane i pripremljene za odbranu.

Zbog značaja iskustva NOR-a na moru u našoj savremenoj koncepciji i strategiji odbrane, NOR treba objektivno ocjenjivati i realno valorizirati. Niti precjeniti ni potcjeniti. Mislim da je 30-godišnjica RM dobra prilika za to. Ovaj članak nema većih pretenzija nego da bude prigodan prilog tome.

POČETAK ORUŽANE BORBE NA MORU I ZNAČAJ ZA DALJNJI USPJEŠAN RAZVOJ NOB-e

Masovniji razvoj oružane borbe na moru počeo je nešto kasnije iako su prve akcije izvršene već početkom 1942. Nema potrebe objašnjavati da su za oružanu borbu na moru potrebna najmanje dva tehnička sredstva — brod i oružje, dok je na kopnu za to potrebno samo oružje. Na moru je nužno savladati »brisani prostor« u napadu ili odstupanju, jer nema prirodnih zaklona, koji su, orografski, stvar zemljišta i vegetacije, pa su i na najpravničastijem zemljištu bar minimalno obezbijeđeni. Ambijent mora i meteorološke pojave ograničavaju dejstva više nego na kopnu, i sužavaju broj ljudi koji su vični i sposobni da se snalaze u toj sredini, naročito da vode oružanu borbu, bez posebne pripreme, za koju nije bilo vremena ni prilike.

Bitno je uočiti da je razvoj narodnooslobodilačke borbe na obali na svom određenom stepenu, i to dosta rano, pokazao da je neophodno razviti oružanu borbu i na moru. U početku dok su veze preko mora, do otoka i obratno, bile pojedinačne, one su mogle biti ilegalne i prikrivene, ali one to više nijesu mogle biti kada su se čitave jedinice NOVJ morale prebacivati, povlačiti ili napadati preko mora, evakuisati ranjenike i zbjeg.

Onoga časa kada se naša borba međunarodno afirmisala i dobila priznanje i kada se pristupilo organizovanju države, na moru i preko mora sa saveznicima, razvila se živa djelatnost, koju je trebalo

obezbijediti i voditi stalnu oružanu borbu za njenu bezbjednost. Otok Vis nasred Jadrana bio je sjedište rukovodstva pokreta — CK, vlade i Vrhovnog štaba. Do toga je moglo doći samo kada je oružana borba na moru bila već toliko masovna i razvijena da je snaga veća od jedne divizije mogla bazirati na Visu i odatle preduzimati dejstva i držati stalnu inicijativu na čitavom području srednje dalmatinskih otoka. Put do takvog razvitka bio je dug i počeo je ilegalnim i prikri-venim vezama partijskih organizatora sa otoka ka obali i obratno, prebacivanjem pošte, kurira i boraca.

Zemlja kao što je naša, koja ima more, pogotovu razvedenu obalu sa mnogobrojnim otocima, vrlo brzo dolazi do zaključka da ga može i mora iskoristiti za svoju odbranu i vođenje oružane borbe i što više spriječiti to isto neprijatelju. Svi će oslobodilački pokreti i odbrambeni ratovi primorskih zemalja poslije II svjetskog rata pokazati to isto nastojanje, sa više ili manje uspjeha što je ovisilo o nacionalnoj obviknutosti moru i orijentaciji na njega, otvorenosti i dubinama obalnog mora i uslova za dejstva pomorskih snaga neprijatelja neposredno uz obalu. Na primjer, Alžir i Vijetnam daju dva različita iskustva i uspješnosti u korišćenju mora u borbi za sopstvenu nezavisnost. Naše srednje i sjeverno jadransko primorje, gdje su razmješteni brojni naseljeni i nenaseljeni otoci, i izrazito razvedena obala, pružali su također više uvjeta za partizanska dejstva na moru nego južno primorje, bez otoka, sa otvorenom i strmo zasječenom obalom.

Na ovom mjestu neće biti na odmet skrenuti pažnju na historijsku činjenicu da u ovom stoljeću nekad sasvim otuđeno Jadransko more počima imati sve značajniju ulogu u borbi za nacionalno oslobođenje probuđenih jugoslovenskih naroda, očuvanje nezavisnosti i slobode, i njeno ponovno izvojevanje. Još u balkanskim ratovima i borbi za definitivno slamanje turske feudalne vlasti na Balkanu Srbija upućuje jedan korpus vojske grčkim brodovima u Jadran, na južno crnogorsko primorje da sa Crnogorcima učestvuju u oslobađanju Skadra od Turaka. Dobro je poznata historijska činjenica iz I svjetskog rata da je srpska vojska odstupajući pred nadmoćnim njemačkim, austrougarskim i bugarskim snagama koncem 1915. i početkom 1916. godine izbjegla tragediju, i povukla se morem preko albanskih jadranskih luka na otok Krk, oporavila se na njemu i oporavljena ponovo ušla u borbu na solunskom frontu, još iste 1916. godine. Odbrambeni plan bivše Jugoslavije, iako koncepcijski nejasan i neodlučan, pravilno uočava da oslonac na bosanske i crnogorske planine i Jadransko more daje najveće strategijske prednosti. Činjenica da se plan izjalovio ne negira sama po sebi njegovu vrednost,

nego govori da on nije posjedovao osnovne društveno-političke pretpostavke, a bivša voska nije bila u stanju da stvori neophodno vrijeme da se realizuje bilo kakav strategijski plan.

U narodnooslobodilačkoj borbi značaj Jadranskog mora za oslobođenje zemlje, posebno njenih otuđenih otoka i obale, kao i afirmaciju nove države u svijetu, vrlo je dobro uočen. Drug Tito donosi odluku da se formira 1. mornarički odred, kada osim ljudi spremnih za borbu ništa drugo na moru nijesmo posjedovali. Odluka da se brane otoci, posebno odluka da se odsudno brani otok Vis u uvjetima kada njemačke snage vladaju istočnom obalom Jadrana, bila je zasnovana na realnoj viziji događaja koji su dolazili i uloge koju će naše snage prisutne na Jadranu, pogotovo na njegovom centralnom dijelu, imati u njima.

INTEGRACIJA SNAGA U ODBRANI NA JADRANU

Mornarica se integralno razvijala i na moru i na kopnu. Prvi mornarički odred ima »postaje« na kopnu i naoružane leute na moru. Postaje (baze) bilo je neophodno braniti i zaštititi naoružane čamce u njima. To čine partizanski vodovi u 1. mornaričkom odredu. Komanda odreda objedinjuje jedne i druge. U jesen 1943. formiraju se pomorski obalski sektori, koji su također integrisane — združene jedinice. U njima su flotile naoružanih brodova i patrolnih čamaca, čete i bataljoni mornaričke pješadije, obalske baterije i divizioni, osmatračke stanice i razne druge jedinice na kopnu i moru.

Iz rata se produžio sličan razvoj u pomorskim zonama. Sa nekim izmjenama, što ih je zahtijevala savremena koncepcija odbrane obale i obalnog mora, i tehnika kojom raspoložemo, naša organizacija je i sada takova — integrisana.

Posebna organizacija flotnih snaga namijenjenih za dejstva i van obalnog mora, u zonama otvorenog mora koje su od posebnog interesa za našu odbranu, radi se prvenstveno o zonama na prilazima našem obalnom moru, nije u tom vidu postojala u mornarici NOVJ. Nijesmo tada imali snage sposobne za ovu namjenu. Ipak su dejstva u vodama oko otoka koje smo držali pod kontrolom (Vis, Kornati, Dugi, Ist, Molat) imala na neki način i ovu komponentu, makar povremeno. Saveznički laki pomorski sastavi svojim prisustvom u istočnim vodama Jadrana »pokrivali« su u nekoliko slučajeva naša dejstva u odbrani Visa i u napadima na srednje-dalmatinske i sjeverno-dalmatinske otoke. Naš kasnije formirani kvarnerski pomorski sastav flotilama naoružanih brodova činio je to isto, u grani-

cama svojih mogućnosti (i preko njih!) u završnim operacijama za oslobodjenje zemlje.

Poslije rata bili smo u stanju da razvijemo pomorske snage i damo im zadatak da »produže« našu odbranu prema otvorenom moru. Kada su u najnovije vrijeme raketna oružja dala šansu i malim pomorskim snagama da postanu značajan faktor odbrane zemlje, naš flotni sastav je ojačan i modernizovan. I još sigurnije je preuzeo ulogu da na prilazima sa otvorenog mora obezbjeđuje snage angažovane u odbrani otoka, obalnog mora i obale.

Moglo se tada postaviti pitanje da li ratna mornarica u našim uvjetima ima zadatak odbrane isključivo na moru, kao što to imaju neke mornarice, britanska i italijanska ili neke druge. A druge snage da se zaduže za odbranu obale. Pokazalo se da oružane snage angažovane na zadatku odbrane otoka, obalnog mora i prilaza obalnom moru, u našim uvjetima odbrane na Jadranu izvršavaju jedinstveni zadatak i da ih treba operativno-strategijski objediniti. Iskustvo u integraciji dejstava pomorskih snaga sa drugim snagama obalske odbrane i nije naše originalno. To je iskustvo svih »obalskih« mornarica. Naše iskustvo je u integraciji svih snaga koje učestvuju u odbrani veoma razučene obale sa vrlo mnogo otoka.

Dolazi se do zaključka da postoji kontinuitet u integraciji svih snaga i dejstava u odbrani na Jadranskom moru i obali. Integracija je, međutim, davala uvijek dovoljno prostora svakom da radi svoj posao — flotne snage da izvršavaju svoje zadatke, a obalske i kopnene snage svoje.

Objedinjavanje organizacije i dejstava vršilo se redovno na najvišem nivou rukovođenja koji smo u određenom periodu imali — od komande 1. mornaričkog odreda, preko komandi pomorskih sektora i zona do komande mornarice i komande vojnopomorske oblasti.

Kao što se vidi iz tridesetogodišnjeg iskustva redovno su objedinjavanje vršile pomorske komande i štabovi.*

Pokušalo se da se u jednom periodu izvrši integracija preko komandi kopnene vojske raspoređene na obali. Nije trebalo dugo da se utvrdi da je to mnogo slabije rešenje i da se od njega odustane.

* U NOR-u 26. divizija na otoku Visu bila je potčinjena neposredno komandi 8. korpusa a ne komandi mornarice NOVJ. Radilo se o tek formiranoj komandi mornarice NOVJ sa premalo iskustva da preuzme svu odgovornost i sa druge strane o vrlo iskusnom starješinskom kadru komande i jedinica divizije. Rješenje je nađeno u zajedničkom štabu — komande mornarice i 26. divizije, koji je vršio funkciju najstarije komande ne samo za odbranu otoka Visa, zašto je štab bio nominalno zadužen, nego za sva dejstva na jadranskom pomorskom voj štu. To su isti oni zadaci koji su iza rata bili dati u nadležnost komandi ratne mornarice a u novijoj organizaciji komandi vojnopomorske oblasti.

JEDINSTVENO RUKOVOĐENJE SVIM DEJSTVIMA NA POMORSKOM VOJIŠTU

Jedinstvo dejstava bilo je već od najranijeg perioda mornarice NOVJ obezbijeđeno na Jadranu. Postizano je u najtežim uvjetima veza na vojištu ispresijecanom neprijateljskim snagama, okupiranom obalom i najvećim dijelom otoka. Komande pomorskih sektora su to postizale u svojim zonama, kao i komanda mornarice NOVJ na čitavom jadranskom vojištu, odnosno onom njegovom dijelu dokle su na jedan ili drugi način dostizale naše snage. Uključivo najudaljenije veze preko otoka Susaka sa Istrom, Paga sa Velebitom, Lastova sa Konavoskim stijenama, i najvažnije prekomorske komunikacije sa Visa za južnu Italiju.

Odmah poslije kapitulacije Italije bile su formirane različite i međusobno nepovezane mornaričke komande — obalska komanda u Splitu, obalska komanda kninskog sektora i komanda mornarice za Hrvatsko primorje i Istru u Crikvenici, potčinjene najstarijim komandama NOVJ u svakom od područja. Komanda mornarice NOVJ, formirana samo nešto kasnije, odmah je preimenovala ove u pomorske sektore i svu djelatnost na moru povezala. Nije dolazilo u pitanje, i u najtežim situacijama, da li ove komande ostaju vezane za komandu mornarice NOVJ ili neku drugu komandu NOVJ, bez obzira koliko usko sarađivala sa ovom i bila u nekim situacijama prostorno blizu. Već prvi događaji po izbijanju njemačkih snaga na obalu potvrdili su ispravnost ovog starog iskustva rukovođenja dejstvima na moru. Po gubitku obale mornaričke komande povukle su se na more i otoke; ne obazirući se na neizvjesnost situacije koja ih je očekivala. Kopnene jedinice i komande NOVJ povukle su se u unutrašnjost sa obale, i veze su za dugo vrijeme bile prekinute.

Od neposrednog interesa za nas je da se podsjetimo i na jedinstvo dejstava »sa fronta« i u pozadini. Pomorski obalski sektori obedinjavali su dejstva na okupiranom i oslobođenom teritoriju. Flotile naoružanih brodova i patrolnih čamaca sa otoka Visa, Dugog, Ista ili Lastova, koji su bila pod našom kontrolom, otplovljavale su u područje pod neprijateljskom kontrolom i napadale njegove transporte na moru ili sa pomorskom pješadijom i jedinicama kopnene vojske otoke i obalu. Te iste flotile su, dijelom svojih snaga ili čitave, u drugoj situaciji bile angažirane za izvođenje i borbenu obezbjeđenje prilaza našim bazama, za konvojiranje važnih transporata jedinica i materijala sa otoka na obalu i obratno, između otoka, pa čak i baze u južnoj Italiji (prekomorska komunikacija), dakle, na područjima mora od onih koja su bila relativno čvrsto pod našom kontrolom (prilaz Visu, Istu) do onih koja su bila pod sličnom ili još

čvršćom kontrolom neprijatelja (Kvarnerić i prilazi Krku i Lošinju, područje Rogoznice i Pašmanskog kanala). Drugim riječima, jedne iste plovne jedinice su branile sopstvene baze i morska područja oko i između baza i dejstvovala u »pozadini« neprijatelja.*

Situacija se nije mijenjala ni kada su u jesen 1944. godine u mornarici NOVJ formirani krupniji taktički sastavi — Kvarnerski pomorski sastav i Kvarnerski odred mornaričke pješadije (uslovno ih uporedimo sa današnjim operativnim snagama ratne mornarice) i istureni prema neprijatelju u sjevernom Jadranu. Te snage su bile pod komandom regionalnog štaba mornarice NOVJ na tom dijelu Jadrana (II POS), kao što su bile partizanske snage na otoku Krku koji je držao neprijatelj, ili partizanske veze preko Kvarnerskih otoka sa Hrvatskim primorjem i Istrom. Linija fronta, obrazovana prema našim snagama (i prema savezničkim snagama koje je neprijatelj stalno očekivao), jakim uporištima u Puli, Lošinju, Rabu, Pagu i Karlobagu i gusto miniranim rejonima mora između ovih uporišta, nije mogla spriječiti da se grupe brodova, pa čak i čitav sastav upušta duboko u neprijateljsko područje i napada samostalno ili zajedno sa mornaričkom pješadijom na otoke (Krk, Lošinj, Cres, Pag). Da smo tada raspolagali takvim snagama RM kao što su naši današnji RČ, TČ, TOP, PBR, još bismo daleko više i lakše mogli to činiti. To su, uostalom, povremeno činile engleske pomorske snage sličnog sastava iz naše baze na Istu, a prije oslobođenja Dalmacije — iz baze na Visu.

Izneseno ratno iskustvo je značajno, bez obzira kakova bi se operativna-strategijska situacija stvorila na jadranskom pomorskom vojištu u eventualnom ratu, i spada u red načelnih zahtjeva za organizaciju dejstava i rukovođenje na tom dijelu našeg nacionalnog ratišta.

GIPKOST ORGANIZACIJE, OBLIKA I NAČINA DEJSTAVA

Jedna od karakteristika NOR-a uopće, pa i na moru, gipka je organizacija snaga, sposobna da se brzo prilagodi uslovima u kojima su se dejstva odvijala. Sve mornaričke komande, formirane poslije kapitulacije Italije, bile su bez iskustva kada su njemačke snage prešle u napad i posjele obale i otoke i uspostavile kontrolu u obalnom moru. Organizacija mornaričkih snaga NOVJ bila je više-manje raz-

* Ovo se ne bi odnosilo na najsitnija sredstva — leute za vezu među otocima i sa obalom posjednutom od neprijateljskih snaga, koje su držane u uvalama preko kojih su išle veze, često potopljene ili izvučene na kraj i sklonjene.

vijena za klasičnu obalsku odbranu. Komande su bile slično razvijene, i brojne, polazeći od pretpostavke da će na oslobođenoj i branjenoj obali imati uslova za rad.

Njemački napadi na svim dijelovima obale i otoka počeli su energično i vođeni su vrlo odlučno. Neizvjesnost o iskrcavanju savezničkih snaga na Jadranskoj obali bila je stalno prisutna i oni su bili odlučili očistiti je po svaku cijenu od naših snaga.

Prvi udarci i gubici koje su pretrpjele sve naše snage na obali i otocima, pogotovo gubici koje su pretrpjele mornaričke snage, brzo su ih natjerale da svoju organizaciju i način dejstava adaptiraju novonastaloj situaciji. Može se reći da su to one brzo i uspješno učinile. Zahvaljujući, prije svega, činjenici da je kod starješina njegovana samostalnost, inicijativa i stvaralaštvo, i odluke su se donosile na svim stepenima komandi, do najnižih, saobrazno specifičnim uvjetima i veoma različitim situacijama.

Sigurno je da su obalske jedinice mornarice NOVJ raspolagale sa malo, pogotovo teže tehnike i oružja, i da im stalne promjene borbene organizacije nisu bile problem. Naša savremena organizacija obalskih snaga RM moraće imati u vidu ovo iskustvo. Jedinice vatrene podrške moraće biti u organizaciji obalskih snaga tako riješene da se mogu dodavati i izuzimati prema potrebi. Komande svih mornaričkih snaga moraće biti malene, operativne i efikasne. Sredstva veze sposobna da se koriste u svim operativnim situacijama koje će se brzo mijenjati. Iznad svega obalskim snagama posebno mornaričkoj pješadiji, treba obezbijediti manevar s obale na otoke i među otocima morem i vazduhom, u svim situacijama, uključiv privremeno okupirane dijelove obale i otoka.

Konačno, karakteristika mornaričke organizacije u svim mornaricama je gipkost. Naročito pomorskih snaga koje po pravilu imaju dvije organizacije — *redovnu*, radi lakšeg rukovođenja i upravljanja pripremama jedinica i komandi, i *borbenu*, koja se mijenja prema operativnoj situaciji i zadacima. Zbog karakteristika naše koncepcije odbrane i doktrine upotrebe snaga, rješenosti da se borimo pred frontom i u pozadini snaga agresora, raznolikosti snaga i dejstava koje će voditi operativne i teritorijalne jedinice u odbrani obale i obalnog mora, naša organizacija mora biti sposobna da se brzo prilagodi svakoj situaciji u kojoj se mogu naći naše snage. Sve to treba u miru pripremiti i obučiti starješine i komande da se brzo prilagođavaju.

Strategijska misao o odbrani na Jadranu veoma se brzo razvila još u NOR-u. Njemačko zauzimanje obale i otoka u jesen i zimu 1943. godine, a zatim njihove pripreme za zauzimanje otoka Visa, i naša odbrana toga otoka nasred Jadranskog mora, imalo je jasnu strateškijsku ideju, i ništa se nije dogodilo spontano. Nije slučajno što su Nijemci poslije zauzimanja Korčule i Hvara odustali od napada na Vis, pa čak nijesu uputili svoje snage da zaposjednu otok Lastovo. Još manje je slučajno da su se naše snage povukle na Vis i uporno insistirale da se brani ovaj otok, što je Vrhovni štab konačno odobrio. Poznato je da je odobrenje usljedilo poslije svestrane ocjene na jednoj strani strateškijskog značaja otoka Visa za produženje dejstava na Jadranu, a sa druge strane realnih mogućnosti da se otok brani pred Nijemcima koji su bili zaposjeli čitavu obalu i najveći broj otoka. Njemačko komandovanje će tokom zime i proljeća 1944. godine na najvišim instancama — u komandi 2. oklopne armije i komande za jugoistok, a zatim u Vrhovnoj komandi Vermahta i prisustvu Hitlera lično, razmatrati napad i zauzimanje otoka Visa.

Njemački zaključak da se odustane od iskrcavanja i zauzimanja otoka Visa bazira na ocjeni da njemačke pomorske snage i vazduhoplovstvo nijesu u stanju obezbijediti napad kopnene vojske na otok. niti njegovo kasnije snabdijevanje i držanje. Nijemci su računali, pokraj odlučne odbrane koju su snage NOVJ organizovale na otoku, zašto su oni znali, i sa mogućnošću engleskih pomorskih snaga u Jadranu i avijacije iz južne Italije i sa Visa da ih spriječe u tome. Da li i kako bi se engleske pomorske snage bile angažovale u odbrani Visa i kakove su bile stvarne njihove mogućnosti nije u ovom razmatranju najvažnije. Osnovno je da se uoči da se otok Vis brani prvenstveno na moru i iz vazduha. I nije to bio prvi put u historiji. Engleske pomorske snage sa vrlo skromnim ekspedicionim snagama iskrcale su se na otok Vis 1811. godine i držale ga 4 godine u situaciji dok su Napoleonove snage vladale čitavom Evropom i cjelokupnom jadranskom obalom i otocima. Jednostavno su iskoristile svoju prevlast na moru. Italijanski pokušaj 1865. godine da, koristeći svoje znatno jače pomorske snage, ovladaju otokom Visom i da se sa Visa domognu i drugih dalmatinskih otoka i gradova na obali, propao je jer su ih znatno slabije austrijske pomorske snage uspjele potući u poznatoj bitki pod Visom.

Ako je historijski tačno, i u NOR-u još jednom potvrđeno, da se ovaj naš otok brani prvenstveno na moru, a u savremenim uvjetima i iz vazduha, onda za organizovanu odbranu na Jadranu, pogo-

tovo njegovom centralnom i najvažnijem dijelu, moramo raspolagati respektivnim pomorskim snagama.

Dabome, taj otok ne bi imao za našu odbranu takav značaj kada on u rukama agresora ne bi značio uporište sa koga može krakasto razvijati svoj napad prema Rogoznici i Dalmatinskoj ploči, Splitu i dolini Neretve. Slično kako je to radila mornarica NOVJ i 26. divizija tokom 1944. godine, posebno u operaciji za oslobođenje Dalmacije početkom jeseni 1944. godine. I ne samo to. Pomorske snage agresora oslonjene na otok Vis veoma uspješno mogu staviti pod kontrolu čitav jadranski prostor, razdvojiti sjeverni dio od južnog, prešjeći dužobalne komunikacije na otvorenom dijelu kod Rogoznice i onemogućiti našim manevarskim snagama da prenose dejstva sa jednog na drugi dio Jadrana, a u odgovarajućim uvjetima i blokirati ih, ili bar veoma suziti njihov manevarski prostor.

Donekle sličan značaj imaju još neki otoci iz vanjske linije naših otoka u srednjem i sjevernom Jadranu. U odbrani svakog od njih pomorske snage imaju veoma važnu ulogu.

S obzirom na to da su savremene pomorske snage, čak i one »najlakše«, veoma skupe, traže jako razvijenu tehničku osnovicu i infrastrukturu, visoko obučene i specijalizovane kadrove, dolazilo se u poslijeratnom razvoju do dilema ne bi li odbranu na Jadranu bilo racionalnije povjeriti kopnenoj vojsci uz minimalne obalske pomorske snage, usko vezane i potčinjene kopnenim snagama. Ili snagama obalske odbrane koje bi također bile pretežno kopnene snage specijalno organizovane, opremljene i obučene za odbranu otoka i obale.

Dileme su u svakom slučaju bile posljedica prvenstveno tehničkih nemogućnosti da u nekim periodima izgradimo ili nabavimo odgovarajuće pomorske snage, a ne pomućene strategijske misli da nam one trebaju. Tražeći rješenje došli smo do nepodijeljenog zaključka da su pomorske snage najekonomičnije snage za odbranu na moru i sa mora. Prednost im je u manevru i inicijativi. Ako ih se odgovarajuće ojača snagama mornaričke pješadije, također sposobnim za brz manevar, podrži avijacijom i osloni na izgrađena uporišta na otocima i obali, sigurnije su da će izvršiti svoj zadatak u odbrani obale i obalnog mora nego bilo koje druge snage. Pogotovo prije nego kopnene snage koje se raspoređuju na obali i po pravcima koji vode od obale ka unutrašnjosti zemlje, osuđene da čekaju napad agresora na svakom rejonu i pravcu.

Iskustvo mornarice u završnim operacijama proljeća 1945. godine pokazalo je da su ovako kombinovane snage veoma podesne u ofanzivnim dejstvima, u tzv. aktivnoj odbrani. Kvarnerski pomorski sastav i kvarnerski odred mornaričke pješadije podržan avijacijom sa

Visa i kasnije Zemunika u oslobođenju otoka Paga, Raba, Lošinja i Pule, dali su nam značajna iskustva. Šire posmatrano to je iskustvo mornarice NOVJ i sa 26. divizijom koja je u mnogo čemu izvodila dejstva slična mornaričkoj pješadiji. Čak i sa 9. divizijom u završnim operacijama, napadajući preko kvarnerskih otoka ka Istri i Trstu.

TRGOVAČKA MORNARICA U STRATEGIJI ODBRANE

Prvi, a naročito drugi svjetski rat odredio je strategijsku ulogu trgovačke mornarice.

Poslije II svjetskog rata ona se sve više koristi u lokalnim ratovima, intervencijama i konfrontaciji velikih svjetskih sila. Strategija ni u jednom od lokalnih ratova i prekomorskih intervencija nije prpropustila angažovanje trgovačke mornarice. U vijetnamskom ratu ona podjednaku ulogu ima za obadvije strane. Ne samo za Amerikance, gdje je to već tradicionalno. Ocjenjuje se da se nekoliko zadnjih godina na putu iz dalekoistočnih luka SSSR-a za Hajfong stalno nalazilo na moru oko 30 velikih brodova. Egipat je mogao biti ponovo brzo naoružan poslije gubitka gotovo čitave ratne tehnike 1967, zahvaljujući sovjetskoj trgovačkoj mornarici. Situaciju u Kongu 1960. i 1961. uveliko je odlučila pomoć u oružju, opremi i drugim ratnim materijalima koje su neke zapadne zemlje uputile svojim trgovačkim brodovima preko dvije kongoanske atlantske luke. Egipatski ekspedicioni korpus ostao je nekoliko godina u Jemenu i pomogao oslobodilačke snage na arabijskom poluotoku, zahvaljujući transportu i pothranjivanju koje mu je redovno obezbjeđivala trgovačka mornarica, itd.

Proučavajući iskustva naroda i zemalja koje posjeduju more poslije II svjetskog rata, dolazimo do zaključka da se morski prostor i trgovačka mornarica sve više koristi u borbi za očuvanje nezavisnosti.

Krize kroz koje je prolazila naša zemlja poslije rata, u borbi za očuvanje samostalnog i nezavisnog položaja u svijetu, okretala nas je također ka moru i još jednom potvrđivala naše historijsko iskustvo da je Jadransko more trajan i značajan faktor odbrane zemlje. Jasno je da Jadransko more može imati taj značaj samo ako se koristi, a to znači ako na njemu imamo razvijenu odgovarajuću trgovačku mornaricu i pomorsku privredu.

Za nas Jugoslovane poučno je iskustvo sa našom trgovačkom mornaricom, kako u svjetskom sukobu kakav je bio II svjetski rat, tako i u odbrani naše nezavisnosti u najkritičnijem momentu u kojemu se našla mlada jugoslovenska socijalistička zajednica.

Čuju se mišljenja da trgovačke mornarice malih zemalja, koje se nalaze u zatvorenim morima, nemaju neposredan prilaz velikim morima, nemaju snaga koje bi ih uspješno zaštitile u prekomorskim prevoženjima u ratu i samim tim nemaju nikakav strateški značaj.

Nama je jasno da ne možemo govoriti o korišćenju svih naših trgovačkih brodova, pogotovu onih najveće tonaže, u Jadranskom moru i u neposrednoj odbrani mora i obale. Oni su čak teret odbrani, i mi ćemo se morati pobrinuti da se brodovi, koji se zateknju u našim vodama, kako-tako sačuvaju.

Treba uočiti, međutim, da je period u kojem živimo karakterističan po tome što se nijedna od supersila i njihovih vojnih blokova ne usudi riskirati opšti svjetski rat zbog stalne opasnosti da se on ne pretvori u termonuklearni. Umjesto toga mi smo već dvije decenije svjedoci lokalnih ratova, vojnih i političkih pritisaka i intervencija u raznim područjima svijeta, od istočne i jugoistočne Azije do Bliskog istoka i Evrope. Po svim ocjenama sadašnjih odnosa u svijetu to će se produžiti i u deceniji u koju smo ušli. Prema tome, naša odbrana mora polaziti od tih činjenica savremene politike i vojne konstelacije i naći odgovor kako u njoj očuvati i odbraniti svoj nezavisan položaj, teritorijalni integritet, i ne dopustiti da postanemo žrtva agresije, pogotovu brze i iznenadne.

U lokalnom napadu na Jugoslaviju moguće su različite situacije, od onih gdje bismo mogli uz odgovarajući rizik i mjere odbrane koristiti prekomorske komunikacije do onih gdje bi se naša trgovačka mornarica našla dijelom blokirana u našim obalnim vodama, a dijelom u svjetskim lukama i na morima. Detaljnija analiza mogućih ratnih varijanti dovela bi nas do zaključka da će u svakoj od njih veći dio brodova trgovačke mornarice, posredno ili neposredno, pridonositi odbrani zemlje. U nekim od tih situacija trgovačka mornarica mogla bi imati krupan značaj.

Bićemo najbliži stvarnoj slici rata koji nas može zadesiti ako kažemo da će nam dio manjih brodova trebati za oružanu borbu i privredne djelatnosti u obalnim vodama. Dio većih i velikih brodova, koji se nađe u domaćim lukama, moramo nastojati obraniti i sačuvati. Vjerojatno će se najveći dio brodova zateći van jadranskih luka. Moramo imati izgrađenu koncepciju njihove upotrebe i organizaciju koja će ih prihvatiti i što prije i adekvatnije uključiti u opće napore zemlje u odbrani.

Angažovanje trgovačke mornarice u slučaju rata na način da ona najviše pridonese odbrani jedino je razumno, i tada ona može imati odgovarajuću ulogu u našoj nacionalnoj strategiji odbrane.

Koristeći iskustvo NOR-a i savremeni razvoj pomorske tehnike izgradili smo našu teoriju odbrane na Jadranu. Ona nam je do sada obezbjeđivala siguran razvoj i osposobila nas da lako primenjujemo zadnjih godina konačnu izgrađenu koncepciju i doktrinu općenarodne odbrane, da nađemo odgovor i na ona pitanja pomorske strategije gdje je on u nekim poslijeratnim razdobljima izostajao.

Polazimo od činjenice da je Jadransko more — sa obalom, otocima, lukama, cjelokupnim privrednim, kulturnim i ljudskim potencijalom — jedinstven strategijski objekat odbrane. Ono predstavlja dio jugoslovenskog nacionalnog, a, s druge strane, dio sredozemnog ratišta. Prirodna povezanost Jadranskog i Sredozemnog mora uvjetuje i njihovu međusobnu ovisnost i utjecaj kao ratišta. Tačnost, a time i značaj za našu zemlju ove međuzavisnosti najbolje su pokazali događaji u posljednja dva svjetska rata. Ono je prirodna spona naše zemlje sa ostalim svijetom, preko koje se u datoj situaciji mogu uspostaviti raznovrsne veze sa našim prijateljima i saveznicima. Konačno, Jadransko more predstavlja jednu četvrtinu naših državnih granica. Sigurno je da se u agresiji na našu zemlju, bez obzira odakle ona dolazila, jadranski prostor svojim geografskim položajem i privrednim potencijalom biti od krupnog značaja za vođenje rata i predstavljati strategijski cilj koji nijedan agresor neće potcijeniti. I koliko god je za nas važno iskoristiti ga za odbranu, jednako je važno osporiti ga agresoru i ne dozvoliti mu da bez velikih gubitaka sa i preko jadranskog prostora upućuje udare po našoj zemlji i njezinoj odbrani.

U strategiji odbrane mora i obale naša ratna mornarica predstavlja operativnu okosnicu kojom se stvara vrijeme i prostor ostalim snagama odbrane, sprječava iznenađenje sa i preko mora i povećavaju najsloženiji taktički problemi odbrane na najvažnijim pravcima i rejonima obale, obalnog mora i prilaza. Njen je zadatak da bude okosnica širokog narodnog otpora na tom području, inicijator akcija i dejstava snaga teritorijalne odbrane, civilne zaštite i svih drugih elemenata oružanog otpora koje preuzimaju mnogobrojne zadatke odbrane na izduženoj i vrlo razvedenoj obali, čija je samo obalna linija dugačka preko 1000 km, i u obalnom moru sa preko 600 otoka i otočića, koje ratna mornarica svojim snagama ne može pokrivati i kontrolisati. Dakle, ono čemu teže mnoge pomorske zemlje, naša koncepcija ONO je veoma uspješno rješila — povezala je sve potencijalne snage odbrane na moru i obali.